

A táj finomszerkezete

A Drávafokon működő Ormánság Alapítvány a térség természeti és kulturális értékeinek megőrzését és azoknak a táj működésébe való integrálását, szolgálatba állítását tekinti küldetésének. A közeljövőben az éveken át nagy népszerűségnek örvendő műhelysorozatuk, a Foki Disputa újraindítását tervezik. Lantos Tamás – keserűséggel és bizakodóan – a vidékfejlesztés ellentmondásairól beszél.

Mottó:

*"A csirke szorgosan létrehozza
a maga ökológiai kapcsolatait,
melyeket mi nem ismerhetünk és
nem is tervezhetünk meg.
Egyszerűen bízunk kell a csirkében".*

(Bill Mollison: Permaculture Manual)

– Ismereteim szerint sem Magyarországon, sem Európában, sem az egész világon nem jelenik meg meghatározó mértékben a fenntartható fejlődés eszméje a gyakorlatban. Ha ennek ellenére arra törekszünk, hogy ezt az eszmét képviseljük a vidékfejlesztésben, akkor a "főáramlattal" szemben kell haladnunk. A kizárólag gazdasági szempontú irányítás azt eredményezi, hogy elsovadnak, tönkremennek a vidék erőforrásai, és a táj mint rendszer, mint az életterünk nem jelenik meg még gondolatban sem. Ezért kezdtünk el ilyen jellegű problémákkal foglalkozni, kicsit tudományosan, kicsit a gyakorlatban.

– *Ön milyen elveket lát követendőnek a fenntartható vidékfejlesztésben?*

– Különbséget kell tennünk fejlődés és fejlesztés, szerveződés és szervezés között. A zavart az okozhatja, hogy az angol development szó fejlődést és fejlesztést is jelent. A fejlődés belső változás, míg a fejlesztés a rendszeren kívülről jövő szándékos beavatkozás. A fejlesztés kifejezés használata azt a feltételezést rejti, hogy az adott rendszer önmagától nem képes "megfelelően" fejlődni. A "megfelelőség" kritériumait persze mindig a fejlesztést végzők határozzák meg.

Fontos szempont a helyi erőforrások használata, hisz nincs olyan térség, település vagy háztartás, amelynek ne lenne saját erőforrása. A külső erőforrások bevonásának mindig ára van. Fontos az erőforrás használatának tartamos volta is: az erőforrásokkal úgy kell bánni, hogy azok fajlagos – a jelenben és a jövőben egy főre vetített – mennyisége ne csökkenjen, és a minősége ne romoljon. A térségek fejlődéséhez szükséges időt sem lehet megerőszakolni. A táj fenntarthatóságának érdekében a civilizációnkban domináns férfias jellemzők helyett inkább a nőiesnek tekintett értékek térnyerését tartanánk szerencsésnek. Ezek közé szokták sorolni a gondoskodó, felelős viselkedést, az együttműködésre hajló beállítódást, a szelidséget, a racionalitás fölé helyezett megérzést, a békés átmenettel jellemezhető fejlődést, a szépség fontosságának tudatát, a folyamat előnyben részesítését a teljesítménnyel szemben, és hasonlókat. Ezek a jellemzők az ember-ember viszonyra és az ember-természet viszonyra egyaránt vonatkoztathatók.

A rendszeren belüli emberek vagy szervezetek tudatosan is részt vehetnek saját rendszerük – tájuk, településük – fejlődésének alakításában.

– *Mennyiben haladnak Önök a "főáramlattal" szemben a vidékfejlesztés tekintetében?*

– Magyarországon vidékfejlesztésen általában azt értik, hogy jövedelemhez kell juttatni a helyi lakosságot. Esetleg hozzátesszik, hogy vigyázzunk a védett növényekre is. Én azonban úgy gondolom, hogy az adott táj működőképes szerkezetét kell biztosítani. Ha ugyanis bizonyos szerkezeti elemek hiányoznak, akkor azok pótlása csak külső tőke bevonásával történhet. Ezzel azonban szép lassan – és általában észrevétlenül – az egész táj külső vezérlés alá kerül. Márpedig a fejlesztésnek nem előnye, hanem kudarca a soha véget nem érő külső beavatkozás. Ennek csak addig kell tartania, amíg az adott rendszer képessé válik a megfelelő működésre. A fejlesztési kívánt rendszert ugyanúgy hagyni kell leválni a fejlesztőkről, mint a fölövő gyereket a szüleitől.

Ma az a felfogás uralkodik, hogy nyitott tájakat kell létrehozni. Mi pontosan az ellenkezőjét mondjuk. Egy ökológiai rendszer is csak akkor képes stabilan működni, ha önszabályozó alrendszerek hálózatából tevődik össze. Ez a tájra is vonatkozik: egy táj kisebb egységekből rakódjon össze, és önálló egységként legyen része egy nagyobb tájnak, ahogy például az Ormánság a Dél-Dunántúlnak. Ha önszabályozó egységekből áll a kistérség, akkor az egységek alkalmassá válnak arra, hogy saját érdekeiket képviselő, független "individuumok" legyenek.

Az Ormánság utcáit például korábban az egyes falvakra jellemző fák szegélyezték – körte, alma, dió, eperfa, kőris. Ma szinte egységesen a vöröslevelű szilva vette át a hatalmat – ha ugyan még nem vágták ki az útmenti fákat. Ebből a szempontból a falvak elvesztették egyedi jellegüket. Valamikor azokat a növényeket természetették, amelyek egy falu adottságaihoz a legjobban illeszkedtek. Ma már egységesen a nagybani piacokon eladható kisszámú fajtát termesztik.

– *Milyen következtetések adódnak abból, ha a tájat, kistérséget ökológiai rendszerként tekintjük?*

– Minden élő rendszer a környezetével folyamatosan anyag-, energia- és információcserét folytat. Ez a csere teszi lehetővé, hogy spontán dezorganizációs folyamatok (entrópia-növekedés) ne játszódhassanak le. A rendszer határán zajló forgalom az egyik feltétele azoknak a változásoknak, amelyek az egyre magasabb szerveződési szint felé irányulnak: a rendszer egyre magasabb szinten lesz képes alkalmazkodni a környezetéhez úgy, hogy közben a lényege ne változzon (komplexebb, változékonyabb, változatosabb, stabilabb, rugalmasabb lesz).

A sejtthárta például képes megválogatni azokat az anyagokat, amelyek rajta áthaladnak. A folyamatot aktív transzportnak nevezik. Ez biztosítja, hogy nem megfelelő külső közegben is megfelelő összetételű maradjon a sejt belseje. Az aktív transzport minden rendszer működéséhez elengedhetetlenül szükséges. A táj "aktív transzportjának" védelme, vagy rehabilitációja a fejlesztés egyik alapvető területe kell, hogy legyen, hiszen egy táj akkor képes megfelelő életteret biztosítani az ott élő lényeknek, ha képes szabályozni, hogy miből, mennyi jöjjön be és menjen ki. Egy, az információözonre fölkészületlen lakosságú település önkormányzata például nem teszi jól, ha támogatja a parabolaantennák felszerelését. Ezzel ugyanis kítár egy kaput, melyen olyan információk zúdulnak a lakosságra, amelyek károkat okoznak. Gondolok itt például a reklámáradatra, az irreális vágyakat gerjesztő filmekre. Hasonlóképpen rossz döntés lehet egy olyan faluban, ahol szinte mindenki állami segélyekből él, a kocsmában játékautomatákat beállítani. A gépek tovább szegényítik a lakosságot, és romboló hatást fejtenek ki mind a közösségben, mind a kultúrában.

– *Milyen eszközei lehetnek a táj "gazdáinak" az aktív transzport közben tartására?*

– Nehéz általában választ adni erre a kérdésre, legfőlegben csak nagy általánosságokat, vagy példákat tudok mondani. A térségnek képesnek kell lennie rá, hogy érdekei szerint lassítsa vagy gyorsítsa a rajta áthaladó anyag, energia és információ áramlását. A bejövő energia minél kisebb veszteséggel transzformálódik hasznosítható formává, a bejövő vizek és a hasznos anyagok minél nagyobb része épül be a térség anyagainak körforgásába, az információ minél nagyobb része értelmeződik, annál jobban hozzájárul a térség szerveződéséhez.

A folyókat az erdők és a talajok vízvisszatartó kapacitásának növelésével, a szabályozatlan folyómeder sok-sok természetes gátjával lehet lassítani. Jó példát nyújt erre a hajdani ártéri gazdálkodás, vagy a permakultúrás rendszerek vízvisszatartó árok- és tórendszere. A kiegyenesített folyók rendkívül értékes vize hasznosítatlanul folyik el. A napenergia áramlását olyan növények természetesen lehet lassítani, melyek fotoszintézisük során kémiai kötésekben tárolják fölhasználásig az energiát, vagy napkollektorokkal lehet befogni a napsugarakat.

Ha a kistérségbe látogató turisták csak átutaznak a térségen, akkor a pénzük nem válik a lakosság bevételevé. Ha viszont programokkal, szálláshelyekkel, szolgáltatásokkal fékezik a turisták áramlatát, akkor erre lehetőség nyílik. A betelepülő lakosok megtarthatók olcsó föld biztosításával, kedvességgel, tájékoztatással. Ha azonban a lakóhelyet kereső emberek nem kapnak lehetőséget otthonalapításra, akkor ahogy jöttek, el is mennek, és a bennük rejlő érték nem marad a térségben. A falu működését lerontó betelepülők, ingatlanspekulánsok vagy pusztán hétvégi házat keresők, taroló és szemetelő turisták áthaladását viszont gyorsítani kell, hogy minél kevesebb káros hatást fejtsenek ki. Fel kell rá készülnünk, hogy az ökológiai erőforrásokban bővelkedő vidékek a külvilág ökológiai deficitel rendelkező térségeinek vadászterületévé válhatnak.

– *Az Alapítvány munkatársai nagyrészt betelepülők. A rendszer külső befolyásolójának vagy belső részének tekintik önmagukat?*

– A mi értékrendünk nem gazdaságorientált, nem jövedelemszerzés céljából vagyunk itt, nem fogjuk elvonni innen a pénzügyi tartalékokat. Ezen kívül pedig mi is itt élünk már, nekünk ugyanúgy érdekünk, hogy ne vágják ki a fasort az úton, mert naponta biciklizünk azok alatt a fák alatt a hőségben. Hogyha Pécssett lagnék, akkor ez nem lenne érdekem.

– *A beáramló tőkét illetve támogatásokat is meg kell szűrni a vidék védelme érdekében?*

– A környék polgármestereinek azt javasoltam, hogy ne kérjenek a Sapard-pénzből. Ezt az első sorban mezőgazdasági támogatást ugyanis az addicionalitás elve alapján oda adják, ahol már van pénz. Kívánatos lenne például, hogy a tájfajta gyümölcsöket viszonylag külterjes módon termesszék, azokat feldolgozzák és értékesítsék. De akik erre vállalkoznának, azoknak nincs bankszámlájuk, így ők kiesnek a támogatottak köréből. És saját tőkeként csak pénzt lehet fölmutatni, házat, traktort vagy munkaerőt nem. A fejlesztési célok inkább a támogatók, mintsem az emberek érdekeit nézik. Majd jönnek ide városiak vagy külföldiek, akiknek már van ötmillió forintjuk, kérnek hozzá még ötöt, intenzív almaültetvényt hoznak létre, uniós technológiát használnak, a támogatásként kapott pénz egy része tehát visszaáramlik az Unióba. Az intenzív technológia azonban egyrészt tönkreteszi a környezetet, másrészt kiszolgáltatottságba taszítja a lakosságot: nem ismerik a folyamatnak sem az elejét, sem a végét, csak a közepét. A külső vállalkozóknak pedig természetesen nem érdekük az sem, hogy a táj szép vagy egészséges legyen. Egyetlen céljuk van: a jövedelemszerzés.

– *Az Alapítványnak milyen eszközei vannak elképzelései megvalósítására?*

– Két szintéren lehet valamit tenni: az egyik a helyi cselekvés, a másik a politizálás. A politizáláshoz viszont megfelelő személyiség kell, és a megfelelő helyen kellene élni. Elsősorban nem itt, Drávafokon kell politizálni, hanem Budapesten. A politizáláshoz tehát sem belső adottságunk, sem lehetőségünk nincsen. Mi úgy gondoljuk, akkor vagyunk hitelesek, ha magánemberként is azt tesszük, amit az alapítvánnyal képviselünk. A falvakban például önellátóbb háztartásokra kellene törekedni. A normális paraszti élet mintájára igyekszünk tehát amit csak lehet, magunk megtermelni. Az önellátó gazdaságok önellátóvá tehetnék a falut is. Az alapítvány Ormánsági Szabadiskolájában van lehetőségünk képzésre, műhelymunkára. Ezeket a lehetőségeket eddig alig használtuk ki. A helyi hagyományos gyümölcsfajták (tájfajták) terjesztése is elég sikeresen zajlik. Ez példa a lassan elsorvadó erőforrások újjáélesztésére és újrahasznosítására.

– Látszik valamiféle elmozdulás ebbe az irányba?

– Sajnos erősen uralkodik az elképzelés, hogy az élet csak városi környezetben teljesíthető ki. Azért, mert amit a falu nyújthat – az értelmes munka, a szépség, a természet – leértékelődött. Ezek többnyire csak a gazdaság erőforrását képezik. A falusi ember azt hiszi, hogy ő a világon a legszerencsétlenebb, mert ezt hitték el vele. Itt járt például egy, gázzal foglalkozó kft. ügynöke, aki meg akarta győzni a lakosokat, hogy vezettessék be lakásaikba a gázt. Hosszú előadásokat tartott arról, hogy le kell bontani a cserépkályhákat, mert a gázkonvektor a modern és kényelmes fűtőeszköz, hiszen egy mozdulattal begyűjthető. Merthogy az emberek, különösen az öregek, képtelenek arra, hogy fölvgják a fát és betegyék a cserépkályhába. És az öregek többsége be is dőlt. Bár volt köztük olyan karakán is, aki megmondta, hogy ez egyáltalán nem nehéz, neki egyébként is az az élete, hogy tesz-vesz a ház körül.

Főleg a fiatalokkal könnyű elhitetni, hogy képtelenek a legalapvetőbb tevékenységekre: a kerítés előtti virágokat megöntözni, a járdán a fűvet lekaszálni, a vízelvezető árkot kitisztítani. Mintha ez nem a mindennapi élet élvezetes tevékenysége lenne! Ne öntözze meg, inkább építsen vízőntöző rendszert, ahhoz vegyen fel hitelt, és adósodjon el. Lebeszélük az embert arról, hogy értelmes tevékenységet végezzen; azt mondják, elég, ha vásárol. Az igazi civilizált ember úgy él, hogy csak ül, hagyja, hogy kiszolgálják, fogyaszt és fogyaszt. Minél többet, annál értékesebbé válik. A környező falvakban – ahol Magyarország legalacsonyabb jövedelmű lakosai élnek – egyre kevesebb háziasszony főz otthon, helyette az óvodai menzára fizet be a családnak, mondván, miért főzzön, ha munka nélkül is hozzájuthat. Pedig a többségük munkanélküli, így az idejük rengeteg.

Ezek a falvak a legjobb gyümölcsstermő területek voltak, de már nincs ebből semmi. És a boltok tele vannak idared meg jonagold almákkal, amit a helyiek drága pénzért vásárolnak meg. Miért veszik meg, amikor a saját kertjükben háromszor olyan jót tudnának mindenféle befektetés nélkül termelni? És ez nem csak erre a vidékre jellemző, ez általános tendencia.

– Fellelhetők még a térségben a hajdani gazdasági együttműködések nyomai?

– Működik még Drávafokon például az informális, bizalmon alapuló "gépkör": közösen veszik meg a gépet és közösen használják – de már ez is szétesőben van. Az elmúlt tíz évnek az volt az egyik legnagyobb "eredménye", hogy az informális tevékenységeket sikerült formálissá tenni. Ha például az öreg nénikék rendszeresen gondozzák a templom körül a virágokat, akkor ez működik. De ha kiírnak egy pályázatot, ami támogatja a "faluszépítő egyesületet", akkor az öreg nénikék kerítenek egy jogászt, és egyesület hoznak létre, hogy beadhassák a pályázatot. Ezek után már csak akkor mennek ki megöntözni a virágot, ha kifizetik a munkabérüket. Ez lett a támogatás hatása. Drávaiványiban addig volt közösségi élet, amíg kaszálták a házsorral szembeni útmenti sávot, mert oda ültek ki az emberek beszélgetni. Amióta nem kaszálják, azóta elszegényedett a közösségi élet. És miért nem kaszálják? Mert az embereket meggyőzték arról, hogy ez az önkormányzat dolga. Nincs kaszált gyep, nincs ahova leüljenek, nincs hol beszélgessenek, nincs közösség sem.

Minden tájnak van egy bizonyos "finomszerkezete". Erről azonban a mai világ nem vesz tudomást, holott a finomszerkezet működteti a tájat.

– Mit jelent ez a kifejezés?

– Ha a házad tetején meglazul a cserép, akkor megigazítod. A cserép meglazulása egy inger, az ingerválasz pedig az, hogy egy mozdulattal helyretolom. Ez egy finom, közvetlen inger-ingerválasz reakció. Ha csak akkor veszed észre, amikor már nagy gondok vannak, és kihívod a cserepest, az már "durvaszerkezet" lesz. Ő a szaktudásával megcsinálja a tetőt anélkül, hogy ismerné a helyi viszonyokat, és akkor már ehhez neked nincs sok közöd, csak annyi, hogy fizetsz érte.

A finomszerkezethez tartozik az emberek közötti viszony is. Az öregek kiülnek a ház elé és beszélgetnek a körülöttük játszadozó gyerekekkel. A gyerekek így szép lassan megismerik például a falu történetét a maga árnyaltságában és gazdagságában. A durvaszerkezet – ami ma működik – erről nem vesz tudomást. Helyette a művelődési házban szerveznek egy helytörténeti előadást – amire persze alig mennek el – jól megfizetik az előadót, aki persze nem helyi ember, és amit elmond, az teljesen idegen lesz az itteniek számára.

A beszélgetést lejegyezte: Bezdán Györgyi

Megjelent: *Cédrus* 2001

<http://schneiderpeter.netkey.hu/tabulas/cedrus/2001/03/merito.html>

**Ormánság Alapítvány:
7967 Drávafok, Arany J. u. 4.**

Név	Lantos Tamás
Születési év	1956
Végzettség	egyetem
Szakképzettség	agrárkémikus agrármérnök, szociológus
Jelenlegi munkahely, munkakör:	Ormánság Alapítvány, vezető
Tudományos fokozat (a tudományág megjelölésével PhD, CSc DLA):	Nincs
Eddigi oktatói tevékenység (oktatott)	Óraadóként:

<i>tárgyak felsorolása, oktatásban töltött idő):</i>	Fenntartható táj Fenntartható fejlődés Bevezetés az ökológiába
<i>Munkaviszony kezdete:</i>	1992 (az utolsó munkahelyen)
<i>Az eddigi szakmai gyakorlat és teljesítmény bemutatása:</i>	<p><i>A következő munkahelyeken szereztem szakmai gyakorlatot:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Magyar Tudományos Akadémia, Biológiai Kutatóintézet, Tihany (1981-84). Limnológusként a balatoni algák és makrofitonok ökológiájával foglalkoztam: elterjedési viszonyok, produkció. ▪ Apáczai Csere János Nevelési Központ, Pécs (1986-88). Tevékenységi területem: (1) a Nevelési Központ szervezetszociológiai vizsgálata, (2) szociológia tanítása a Nevelési Központ Gimnáziumban. ▪ Nemzeti Egészségvédelmi Intézet, Budapest (1989-90). Szociológusként (1) önszolgáltató csoportokkal és civil szervezetekkel, (2) a természetgyógyászat magyarországi kiépítésével foglalkoztam. ▪ Népjóléti Minisztérium (1990-92). Főmunkatársként a tervekészítési területem a vidéki megélhetés, a vidék szociális problémái, a cigány lakosság. ▪ Ormánság Alapítvány vezetője és képviselője (1992-től folyamatosan). Az alapítvány a tájjal kapcsolatos vizsgálatokkal, a táj fejlődésének gyakorlatával foglalkozik általában, és konkrétan az Ormánság fejlődésével, vízgazdálkodásának és az arra épülő tájgazdálkodásának helyreállításával.
<i>Az elmúlt 5 év szakmai, tudományos (művészeti) munkássága (a legfontosabb maximum 5, az oktatott tárgy/tárgyak szakterületéhez tartozó publikáció, alkotás felsorolása);</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lantos T.: Rurális térségek fenntartható fejlődése. Kiút a válságból. II. Falukonferencia. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 1993. Szerk.: Kovács Teréz. ▪ Lantos T.: Nonprofit mítosz. Kovász, III. évf., 1-2. szám, 1999., pp. 21-49. ▪ Lantos T.: A tájak fejlődése. In Helix, Kultúra, Pedagógia, Környezet. Romonya, 2003. pp. 48-93. ▪ Lantos T.: Dráva menti alkalmazkodó gyümölcsészet In: Lantos T. (szerk.): Dráva menti gyümölcsészet, Ormánság Alapítvány, 2005. pp. 11-77. ▪ Lantos Tamás: A tájalapú közösségfejlesztés elvi kérdései In: Civil Fórum V. évf., 2. szám, 2004. április-június 13-16.
<i>Az eddigi tudományos-szakmai életmű szempontjából legfontosabb 5 publikáció vagy alkotás felsorolása (amennyiben az előbbiektől különböznek)</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uherkovich, G. – Lantos, T.: Angaben zur Kenntnis der sedimentoberflache im Balaton (plattensee), Ungarn. Limnologica (Berlin) 18/1/, 29-67, September 1987. <p>A többi lásd az előző sorban.</p>
<i>Tudományos/ szakmai közéleti tevékenység, nemzetközi kapcsolatok bemutatása:</i>	